

NOTISER

Jochum Stattin: *Hobbyentusiaster och folkhemsbyggare*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2007. 154 s., ill. ISBN 978-91-7331-060-4.

Det kan inte hjälpas! En bok som handlar om hobby väcker starka känslor och en stor förväntan på innehållet. Desto roligare att någon timme senare kunna lägga den åt sidan och konstatera att denna förväntan till stora delar uppfylls. Det beror inte minst på välvalda illustrationer som fördjupar texten, ibland väcker förundran och alltid ger nostalgin näring. Att Stattin är medveten om retrospektivets aktualitet visar bokomslaget illustration som är det numera börsnoterade Insjöföretagets egna nytryck av kataloger från mitten av förra århundradet.

Hobbyentusiaster och folkhemsbyggare tecknar en bild av den tid under 1900-talet när arbetstiden kortas, semesterlagstiftning införs och ekonomiska resurserna ökas och därigenom möjligheter för olika fritidssysselsättningar växer. Att människors olika privata projekt i form av någon hobby inte kan ses fristående från tidens stora allmänna projekt, folkhemmets utformning, klargörs på ett spännande och tankeväckande sätt. Hobbyverksamheter blir mer än bara en passiv effekt av ökad fritid och välstånd. Istället inordnas den lediga tiden i samhällslivet både byråkratiskt, fritidsförvaltningar, och som en underförstådd skyldighet att använda den ökande fritiden på ett ”riktigt” sätt. Det sker en ideologisk mobilisering och det var inte bara arbetsmänniskan utan även ”den nya fritidsmänniskan som nu började avkrävas disciplin”. Dessa resonemang ur ett övergripande samhällsperspektiv, i denna del en svensk motsvarighet till Putnams italienska undersökning, får också möta aktiva hobbyisters berättelser om personlig upplevelse av den egna verksamheten. Även om läsaren själv kan uppfatta växelspelet mellan den övergripande samhällsramen och det personligt intima i dessa samtal kan författarens val att i långa stycken lämna fältet utan analys diskuteras. Själv skulle jag ha uppskattat inslag av löpande kommentarer och resonemang i de längre intervjuavsnitten.

Men vad är då en hobby? Här känns det skönt att kunna konstatera att författaren har ett avslappnat förhållningssätt till begreppet och inte lägger ner tid på egna försök att dra klara demarkationslinjer mellan vad som ska räknas in och vad som faller utanför. I stället öppnas för en diskussion om vad som avgör om en sysselsättning får beteckningen hobby. Skillnaden mellan fritidsaktiviteter som är en hobby eller inte dras här i någon mening parallellt med skillnader mellan vanor och ovanor. Förströelse och vila för stunden räcker inte för godkännande utan en sysselsättning bör också bidra till ökad kompetens och sociala vinster. Det tolkas som att synen på hur fritiden skulle användas i stora stycken kom att befästa ”den växande medelklassens livsformer och värderingar”. Att på det här sättet befinna sig i den etnologiska huvudfåran är inte fel, men Stattin kan också konstatera att överraska. Inte minst när han resonerar kring frågan om det är lättare att tänka sig att en man har matlagning som hobby men inte en kvinna? I diskussionen av detta kan nog det närmast Hägerstrandska rum, som Stattin låter skymta fram, tänkas bli ett stort nummer i framtida etnologi.

Clas Bergvall, Skövde

Gudrun F. Brännberg: *Målare i Medelpad 1700–1890*. Atremi förlag, Kristianstad 2007. 444 s., ill, ISBN 13 978-91-85487-36-3.

Gudrun F. Brännberg ger i boken *Målare i Medelpad 1700–1890* en stor mängd målare sina levnadshistorier med arbetsvandringar, utbildning, sociala kontakter och ekonomi, ställningsarbeten och bisysslor, framgångar och nederlag. En av bokens stora förtjänster är det digra konstnårsregistret på över 300 sidor som upptar ett varierande antal målare i alfabetisk ordning, inte mindre än 335 stycken. Det flödande personhistoriska materialet kunde dock med fördel ha minskats ned eftersom några notiser upprepas tre gånger, först i brödtexen under rubriken ”levnadsteckning”, sedan under ”familjen” och tredje gången i registret.

Det svartvita bildmaterialet är av etnologiskt intresse. Det föreligger porträttfoton av de målare som var födda sent nog för att gå till fotografen J. A. Holmberg, född 1866 och verksam i Sundsvall. Beröm förtjänar också uppmärksammandet av nya rön kring hälsingemålaren Gustaf Reuter, här representerad med en takmålning från Attmar. Hälsinglands andre store allmogemålare under 1700-talet, Jonas Hertman, figurerar också i denna bok genom barn och barnbarn. Sonsonen Olof Hertman var målarmästare i Indal och Sundsvall. Jonas Hertman och hustrun tillika målaren Lisa Jonsdotter kan nu med säkra belägg sägas ha givit upphov till en målarsläkt.

Hudiksvalls samtida stadsmålare Paul, eller Pål som Brännberg föredrar, Hallberg ägnas en något omständlig biografi med verkförteckning och uppräknig av lärningar och gesäller. Här upptas främst hans kyrkliga arbeten. Upptäckterna av Hallbergs måleri i en gård i Hudiksvall och i bondgårdar i Forsa socken utanför staden saknas dock.

Kritik kan riktas mot bristande konsekvens. Placerad i registret blir den som utfört betydande arbeten inom landskapet även om målaren är född och bosatt utsocknes. Inte minst gäller detta den jämtländska dominansen. Den legendariske jämtlänningen Pehr Sundin är med, men inte sonen Göran som inredde åtta kyrkor i Medelpad (dock nämnd i text). Eric Hofverberg är upptagen men inte fadern Carl. Johan Edler med sex dokumenterade arbeten saknas liksom sonen Jonas och bildhuggaren Jonas Granberg som dock är nämnd i text och med två altarpuppställningar i bild.

Mera märkligt är att författaren utelämnat några av de betydelsefulla kyrkoinredare, Skedviksmästarna, där flera generationer verkade i Skedvik i Attmar. De hade förtjänat att bli föremål för en analys, helst som en sådan är publicerad av Nils August Flodén 1963 i *Bygd och kyrka* med ett utförligt kapitel om Mästersnickarna i Skedvik med stort bildmaterial. Författaren upptar nu endast en av dem.

Framställningen får sin logiska avslutning med Sundsvalls förödande brand 1888 då hela staden lades i aska och resulterade i nyuppförda fastigheter och modern inredning. Den gamla provinskonsten var ett avslutat kapitel, färger revs inte längre på målarhällor utan tillhandahölls på burk som färdig produkt.

Maj Nodermann, Stockholm
Maj-Britt Andersson, Hudiksvall

Jan Jörnmark: *Övergivna platser*. Historiska Media, Lund 2007. 191 s., ill. ISBN 978-91-85507-14-6.

I Falköping står Stora Hotellet övergivet. Det byggdes på 1920-talet men klarade sig inte igenom innerstädernas hotelldöd på 1980-talet. Ekonom-historikern Lennart Jörnmark har varit där och tagit bilder på den slitna parketten, Einar Forseths utsmyckningar och 60-talets moderniseringar med heltäckningsmattor och väggfasta möblemang.

Jörnmark har gjort en resa genom Sveriges glömda platser, som en gång, för inte så länge sedan, var fulla med energi och människor. Numera är människorna försvunna och energin är av annat slag. Vi dras till dem av andra orsaker än de ursprungliga. Att söka dessa platser är att leta upp industrisamhällets historia, att försöka förstå förutsättningarna för det, dess byggda uttryck och förändring.

I orter som Hallstahammar, Fredriksberg och Laxå finner Jörnmark tomma bostadshus från 50- och 60-talen, hus som i några fall tycks stå orörda sedan den dag den sista hyresgästen slog igen dörren för gott.

Utanför Kumla besöker han företaget Yxhults tomma huvudkontor, ritat av Helge Zimdahl, en av de riktigt stora funktionalistiska arkitekterna. Även denna anläggning från mitten av 50-talet ger intryck av att vara nyss lämnad. Kontorsmöbler står kvar. De exklusiva materialen och den arkitektoniska omsorgen har fortfarande en viss finish.

Företaget Yxhult hade sina glansdagar under miljonprogrammets 60- och 70-tal, men förlorade snart marknaden för sin stora produkt Ytong, dvs. lättbetongblock. I det närbelägna samhället Kvarntorp bröts skiffer som innehöll både olja och uran. Kvar blev ett samhälle i ruiner och ett ännu rykande avfallsberg.

Strax norr om Götene i Västergötland söker Jörnmark upp Brännebrona, "orten som aldrig blev". Här byggde en ensam entreprenör i början av 60-talet ett eget samhälle med motell, industrihus och två hyreshus. Till detta hörde också en flygplats, avsedd som mellanlandningsplats för flygtrafik till kontinenten. Projektet verkar ha varit ganska lyckat fram till 1980-talet, då andra och större konkurrenter i nöjes- och restaurangbranschen tog över. Sedan 2000 är Brännebrona en övergiven plats.

Jörnmark berättar historien om Bengt Nygren, en gång känd som blomimperiet Bukettens grundare, ett företag som Jörnmark jämför med Ikea och H&M. 1973 byggdes ett nytt huvudkontor någonstans i Söderman-